

WOLNOŚCI I PRAWA CZŁOWIEKA W KONSTYTUCJI RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

redakcja naukowa Marek Chmaj

SERIA AKADEMICKA

3. WYDANIE

WOLNOŚCI I PRAWA CZŁOWIEKA W KONSTYTUCJI RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

redakcja naukowa Marek Chmaj

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

3. WYDANIE

Stan prawny na 25 lutego 2016 r.

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne
Agnieszka Bąk

Łamanie
Wolters Kluwer

Poszczególne rozdziały napisali:
Marek Chmaj – rozdziały II, III
Małgorzata Augustyniak – rozdział I
Stanisław Bułajewski – rozdział VII pkt 1–6
Marcin Dąbrowski – rozdział VII pkt 7–13
Joanna Juchniewicz, Marcin Kazimierczuk – rozdział VI
Dorota Lis-Staranowicz – rozdział VIII
Dobrochna Ossowska-Salamonowicz – rozdział IV
Bogna Przybyszewska-Szter – rozdział V

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

The logo for 'prawolubni' features the word in a stylized, lowercase font with a small heart above the 'i'. Below the text is a decorative wavy line.

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN: 978-83-8092-096-5
3. wydanie

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Słowo wstępne	11
Rozdział pierwszy	
Pojęcie, istota oraz geneza wolności i praw człowieka	13
1. Pojęcie wolności i praw człowieka	13
2. Geneza praw i wolności człowieka	19
2.1. Aspekt filozoficzny	20
2.2. Aspekt normatywny	26
Rozdział drugi	
Źródło wolności i praw człowieka	32
1. Pojęcie i istota godności człowieka	32
2. Godność człowieka w aktach prawa międzynarodowego	34
3. Godność człowieka w konstytucji	37
4. Godność człowieka w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej	44
Rozdział trzeci	
Równość wobec prawa	50
1. Istota zasady równości i jej rozwój	50
2. Zasada równości i niedyskryminacji w deklaracjach i umowach międzynarodowych	54
3. Zasada równości i niedyskryminacji w Polsce	58
4. Zasada równości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego	71
Rozdział czwarty	
Status obywatela i cudzoziemca w państwie	78
1. Przynależność państwowa a obywatelstwo	78
2. Obywatelstwo	79
2.1. Obywatelstwo polskie	79
2.2. Nabycie obywatelstwa polskiego	81
3. Utrata obywatelstwa polskiego	91
4. Stwierdzenie posiadania lub utraty obywatelstwa polskiego	93
5. Sytuacja prawna cudzoziemców ubiegających się o status uchodźcy w Polsce ...	93
6. Odmowa nadania statusu uchodźcy	102

7. Ochrona uzupełniająca	104
7.1. Prawa i obowiązki cudzoziemców, którym nadano status uchodźcy lub udzielono ochrony uzupełniającej	105
8. Azylanci	107
9. Ochrona czasowa cudzoziemców	108

Rozdział piąty

Wolności i prawa osobiste	110
1. Zagadnienia ogólne	110
2. Wolności i prawa osobiste w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej	111

Rozdział szósty

Wolności i prawa polityczne	127
1. Wprowadzenie	127
2. Wolność zgromadzeń	128
3. Wolność zrzeszania się	137
3.1. Wolność zrzeszania się w związkach zawodowych i innych organizacjach	145
3.2. Wolność zrzeszania się w partiach politycznych	154
4. Dostęp do służby publicznej	158
5. Prawo do informacji	161
6. Prawa wyborcze	166
7. Prawo do składania petycji, wniosków i skarg	175

Rozdział siódmy

Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne	179
1. Prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia	181
2. Wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy	189
3. Prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy oraz prawo do wypoczynku	195
4. Prawo do zabezpieczenia społecznego	198
5. Prawo do ochrony zdrowia	203
6. Prawo osób niepełnosprawnych do pomocy władz publicznych	206
7. Prawo do nauki	209
8. Ochrona rodziny	216
9. Ochrona dziecka	220
10. Wolność twórczości artystycznej, badań naukowych i nauczania oraz dostępu do dóbr kultury	225
11. Ochrona środowiska i bezpieczeństwo ekologiczne	228
12. Prawa i wolności mieszkaniowe	231
13. Ochrona konsumentów, użytkowników i najemców	235

Rozdział ósmy

Konstytucyjne środki ochrony wolności i praw	239
1. Prawo do sądu	239
2. Skarga konstytucyjna	248
3. Prawo wystąpienia do Rzecznika Praw Obywatelskich	263

4. Prawo do wynagrodzenia szkody wyrządzonej przez niezgodne z prawem działanie organów władzy publicznej	269
---	-----

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty normatywne

- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- k.p. – ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1502 z późn. zm.)
- k.p.a. – ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 23)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
- k.r.o. – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2082)
- p.u.s.p. – ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 133 z późn. zm.)
- reg. TK – uchwała Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 września 2015 r. w sprawie Regulaminu Trybunału Konstytucyjnego (M.P. z 2015 r. poz. 823)
- ustawa o RPD – ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2086)
- ustawa o RPO – ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1648 z późn. zm.)
- ustawa o TK z 2015 r. – ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 1064 z późn. zm.)
- ustawa o TK z 1997 r. – ustawa z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643 z późn. zm.)

Publikatory, zbiory orzecznictwa i czasopisma

- Apel.-W-wa – Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Warszawie

BVerfGE	–	Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts (zbiór orzeczeń niemieckiego Federalnego Trybunału Konstytucyjnego)
Dz. Pr. P.P.	–	Dziennik Praw Państwa Polskiego (1918–1919)
Dz. U.	–	Dziennik Ustaw
Dz. U. RP	–	Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (1919–1952)
Dz. Urz. UE	–	Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
Dz. Urz. WE	–	Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich
KPP	–	Kwartalnik Prawa Prywatnego
M.P.	–	Monitor Polski
M. Praw.	–	Monitor Prawniczy
ONSA	–	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
ONSAiWSA	–	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych
OSA	–	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNC	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNKW	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNP	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OTK	–	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	–	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
OTK-B	–	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria B (od 2002 r.)
PiP	–	Państwo i Prawo
PiZS	–	Praca i Zabezpieczenie Społeczne
Prz. Sejm.	–	Przegląd Sejmowy
PS	–	Przegląd Sądowy
ZNSA	–	Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego

Sądy i instytucje

ETPC	–	Europejski Trybunał Praw Człowieka
ETS	–	Europejski Trybunał Sprawiedliwości
KBWE	–	Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
KKZN	–	Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego
MOP	–	Międzynarodowa Organizacja Pracy
NSA	–	Naczelnny Sąd Administracyjny
ONZ	–	Organizacja Narodów Zjednoczonych
RPD	–	Rzecznik Praw Dziecka
RPO	–	Rzecznik Praw Obywatelskich
SA	–	Sąd Apelacyjny
SN	–	Sąd Najwyższy
TK	–	Trybunał Konstytucyjny
WSA	–	Wojewódzki Sąd Administracyjny

SŁOWO WSTĘPNE

Oddajemy do Państwa rąk trzecie już wydanie tej publikacji, która cieszy się niesłabnącym zainteresowaniem swoich Czytelników. Czas, jaki upłynął od pierwszego wydania, wymusił dokonanie licznych uzupełnień i uaktualnień, na które miały także wpływ życzliwe uwagi przedstawicieli doktryny prawa konstytucyjnego.

Wejście w życie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. wniosło do polskiego prawa systemowe uregulowanie kwestii wolności i praw człowieka. Przede wszystkim ustrojodawca odszedł od wcześniejszej praktyki i określił, że przepisy Konstytucji stosuje się bezpośrednio, chyba że sama Konstytucja stanowi inaczej. W ten sposób wprowadzono mechanizm pozwalający na skuteczniejszą ochronę naruszonych wolności lub praw.

W polskiej literaturze prawniczej nie ma zbyt wielu opracowań poświęconych ściśle wolnościom i prawom człowieka w przepisach Konstytucji RP. Uzupełniając ofertę rynku wydawniczego w tym zakresie, staramy się przedstawić Czytelnikom przede wszystkim problematykę konstytucyjno-ustrojową. Świadomie zrezygnowaliśmy przy tym z przedstawiania obowiązków konstytucyjnych jako będących poza zakresem przedmiotowym zakreślonym w tytule. Poza kilkoma wyjątkami pominęliśmy również rozważania komparatystyczne, chcąc przede wszystkim skupić się na rozwiązaniach przyjętych w prawie krajowym.

Duży nacisk autorzy położyli na klarowność i jasność wywodów, co zresztą wynika między innymi z dydaktycznych celów opracowania. Adresatem niniejszej publikacji są przede wszystkim praktycy prawa, adwokaci, radcowie prawni, sędziowie i prokuratorzy, a także studenci studiów administracyjnych i prawniczych oraz politologii i stosunków międzynarodowych. Publikacja ta może być również przydatna dla dziennikarzy.

Prezentowane opracowanie składa się z ośmiu rozdziałów tworzących kompletną całość. W rozdziale pierwszym, mającym charakter obszernego wprowadzenia do dalszych rozważań, przedstawiono pojęcie, istotę oraz genezę praw i wolności człowieka, poczynawszy od czasów najdawniejszych aż po współczesność.

W rozdziale drugim, zatytułowanym „Źródło wolności i praw człowieka”, opisano pojęcie i istotę godności człowieka, a także godność w aktach prawa międzynarodowego, Konstytucji oraz w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego RP. Zwrócono tam uwagę na fakt, że ostatnio w orzecznictwie Trybunału godność zaczyna być traktowana jako prawo podmiotowe.

Treścią rozdziału trzeciego jest zasada równości wobec prawa. Autor przedstawił istotę zasady równości i jej genezę, zasadę równości i niedyskryminacji w deklaracjach

i umowach międzynarodowych, w prawie polskim oraz w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego.

Rozdział czwarty został poświęcony statusowi obywatela i cudzoziemca w państwie. Autorka przedstawiła istotę przynależności państwowej i obywatelstwa, a następnie określiła sposoby nabywania obywatelstwa polskiego i jego utraty, a także sytuację prawną cudzoziemców ubiegających się o status uchodźcy w Polsce.

W kolejnych rozdziałach przedstawiono – zgodnie z systematyką określoną w Konstytucji RP – wolności i prawa osobiste (rozdział piąty), wolności i prawa polityczne (rozdział szósty) oraz wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne (rozdział siódmy). Autorzy przedstawiali regulacje prawne, a także w szerokim zakresie czerpali z dorobku doktryny prawa i orzecznictwa sądów oraz Trybunału Konstytucyjnego.

Pracę zamyka rozdział ósmy, zatytułowany „Konstytucyjne środki ochrony wolności i praw”. Przedstawiono w nim prawo do sądu, skargę konstytucyjną, prawo wystąpienia do Rzecznika Praw Obywatelskich oraz prawo do wynagrodzenia szkody wyrządzonej przez niezgodne z prawem działanie organów władzy publicznej.

Autorami opracowania są pracownicy Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz Wydziału Prawa SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego.

Marek Chmaj

POJĘCIE, ISTOTA ORAZ GENEZA WOLNOŚCI I PRAW CZŁOWIEKA

1. Pojęcie wolności i praw człowieka

Wolności i prawa nie należą do kategorii dających się ująć w proste formuły. Wynika to z wielu przyczyn, wśród których najważniejsze są: 1) niejednoznaczność pojęć, funkcjonujących zarówno w dyskursie naukowym, normatywnym, jak i potocznym; 2) otwarty charakter, zmieniający się wraz z rozwojem wiedzy o człowieku, rozwojem społecznym, moralnym i kulturowym ludzkości.

**trudności
w definiowaniu
praw człowieka**

Brak precyzyjnych definicji oprócz oczywistych niedogodności ma jednak tę zaletę, że wywołuje dyskusje wokół treści praw człowieka, co w rezultacie daje możliwość ich doskonalenia, redefiniowania, wprowadzania modyfikacji wynikających z konieczności dostosowania do zmieniającej się rzeczywistości. Należy zaznaczyć, że nie chodzi tutaj o wyeksponowanie względnego charakteru praw człowieka, gdyż ich istota, cel oraz wartości, jakie chronią (aspekt aksjologiczny i teleologiczny), zasadniczo nie podlegają relatywizacji, nie budzą wątpliwości i są dość już silnie zakorzenione w społecznej świadomości, jak również w aktach prawa państwowego i międzynarodowego. Niemniej pewien stopień elastyczności w definiowaniu praw człowieka pozwala na stworzenie szerszej perspektywy porozumienia odnośnie do ich treści, co nie pozostaje bez znaczenia dla stopnia ich akceptacji przez przedstawicieli różnych kręgów kulturowych. Należy jednak zaznaczyć, że oscylowanie między dogmatem a kompromisem w pojmowaniu praw człowieka ma swoją granicę, której nie wolno przekroczyć ani władzy politycznej, ani większości. Granicę tę wyznacza katalog podstawowych praw i wolności, które nie podlegają żadnym ograniczeniom. Traktuje się je jako przyrodzone, niezbywalne prawa jednostki, takie jak: prawo do życia, wolność osobista, własność, równość, bezpieczeństwo. W obszarze, jaki obejmują, można mówić o swoistym fundamentalizmie praw człowieka¹.

¹ Szerzej na ten temat A. Michalska, *Prawa człowieka w systemie norm międzynarodowych*, Warszawa–Poznań 1982, s. 113.

respektowanie
praw człowieka
warunkiem
sprawiedliwości

Współcześnie respektowanie praw człowieka uznawane jest za istotny warunek sprawiedliwego funkcjonowania ładu państwowego. Stąd też mają one duże znaczenie przy projektowaniu konstytucji. Zachodzi tu konieczność uzgodnienia prawa wewnętrznego z międzynarodowym systemem praw człowieka, co pociąga za sobą nie tylko wprowadzenie przepisów o określonym brzmieniu, ale także konsensus wokół ustaleń natury aksjologicznej². Należy przy tym podkreślić, że współczesne rozstrzygnięcia dotyczące właściwości praw człowieka nie były dedukowane z jakiejś założonej apriorycznej koncepcji, lecz wyływały głównie z reakcji na wyrządzane zło, takie jak masowe zbrodnie, dyskryminacje, odmawianie niektórym statusu bycia człowiekiem. Ta swoista ateoretyczność praw człowieka zwiększa ich potencjał adaptacyjny. Sprawia, że na płaszczyźnie praktycznej (w polityce, systemach normatywnych) są one coraz powszechniej uznawane, choć w aspekcie teoretycznym nawarstwiają się niejasności związane z analizą ich treści. Pomocne w ich wyjaśnieniu jest interdyscyplinarne podejście, uwzględniające zwłaszcza dorobek nauk antropologicznych, prawnych, politycznych i społecznych.

Systematyzacja teoretyczna wymaga ustalenia zakresu pojęciowego kategorii praw i wolności człowieka. Terminy te dość często przenikają się i bywają ze sobą łączone. Podział na prawa i wolności człowieka nie zawsze jest ostry i w pewnych przypadkach trudno jest przeprowadzić między nimi wyrazistą linię demarkacyjną³.

przedmiotowy
i podmiotowy
charakter praw
człowieka

Analizując pojęcie **praw człowieka**, należy uwzględnić rozróżnienie prawa w znaczeniu **przedmiotowym**, jako zespół norm obowiązujących w danym miejscu i czasie, oraz w znaczeniu **podmiotowym**, określającym sytuację prawną jakiegoś podmiotu. Bez wątplenia współczesne prawa człowieka funkcjonują w znaczeniu przedmiotowym. Jednocześnie konkretnemu prawu człowieka może być nadana ranga prawa podmiotowego. „Czyjeś prawo” oznaczałoby wówczas przysługujące komuś roszczenie do świadczenia ustalonego w akcie normatywnym. Stanowiłoby funkcjonalne powiązanie wolności, uprawnień i kompetencji; tworzyłoby sytuację prawną jakiegoś podmiotu ze względu na normy prawne⁴. Tak rozumiane „prawo do czegoś” wynika z istnienia dwustronnej relacji zobowiązującej jedną stronę do spełnienia określonego świadczenia, zaś drugą obdarzającą uprawnieniem do tegoż świadczenia. Obowiązuje tu zasada, że można domagać się tego, co głosi ustawa. Prawo gwarantuje nam coś, co można egzekwować bez żadnego zażenowania, coś, co po prostu słusznie się nam należy. Akt normatywny dotyczący prawa określonego podmiotu powinien: 1) wymieniać przysługujące prawa, 2) określać, kto, komu i co ma świadczyć, 3) gwarantować realność świadczenia, w tym także możliwość jego dochodzenia przed organami są-

² Por. M. Piechowiak, *Pojęcie praw człowieka (w:) Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, pod red. L. Wiśniewskiego, Warszawa 1997, s. 10.

³ Por. *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, pod red. B. Banaszaka, A. Preisnera, Warszawa 2002, s. 27.

⁴ A. Redelbach, *Prawa naturalne – prawa człowieka – wymiar sprawiedliwości. Polacy wobec Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Toruń 2000, s. 93.

dowymi i administracyjnymi⁵. Dla obywatela danego państwa „prawo” oznacza, że ustawodawca ma możliwość uregulowania wszelkich przejawów korzystania z owego prawa, zaś podmioty objęte jego regulacją nie mogą wykraczać poza wyznaczone im granice.

Z kolei pojęcie **wolności** może być rozpatrywane zarówno przez pryzmat filozofii, jak i prawa. W aspekcie **filozoficznym** wolność jest rozumiana bardzo szeroko, należy do terminów wieloznacznych, wymykających się ostatecznemu zdefiniowaniu⁶. Jeśli przyjąć bardzo ogólne założenie, wolność jest wartością autonomiczną, sprowadzającą się do możliwości niezależnego podejmowania decyzji i ich realizacji. W najbardziej podstawowym ujęciu stanowi syntezę: wolności **negatywnej**, czyli wolności **od** – przeciwstawiającej się nadmiernej zależności od zbiorowości, państwa, innych osób, oraz wolności **pozytywnej**, czyli wolności **do** – realizowanej poprzez aktywność jednostek. Ujęcie **normatywne** uwzględnia te dwie kategorie wolności. Określa pewną sferę działań niezakazanych przez ustawodawcę, w której człowiek może postępować według swojej woli, bez ingerencji jakiegokolwiek władzy⁷, zakłada się bowiem, że dozwolone jest wszystko to, co nie jest zakazane. Zwykle przyjmuje się, że ograniczeniami tak rozumianej wolności jest szkoda innym lub brak możliwości równego korzystania z wolności przez wszystkich. W sferze wolnej od ograniczeń nie ma już konieczności wyszczególniania tego, co można czynić. Obywatele, realizując swoje wolności, nie muszą szukać w obowiązującym prawie zezwolenia, wystarczy, że nie ma norm zakazujących jakiegokolwiek aktywności.

Warto zauważyć, że początkowo prawa człowieka pojmowano głównie jako klasyczne negatywne wolności, koncentrujące się na ograniczeniu ingerencji państwa w sprawy jednostki. Wraz z rozwojem idei praw człowieka zwiększało się postrzeganie jednostki przez pryzmat jej praw do czegoś (wolność pozytywna). Uwypuklona została kreatywna rola człowieka jako podmiotu zdolnego kształtować swoje życie i wpływać na rzeczywistość.

W kontekście rozważań dotyczących praw i wolności człowieka pojawiają się też problemy związane z ustaleniem granic i warunków stwarzających możliwość równej, sprawiedliwej ich realizacji. Pojawia się kwestia odpowiedzialności jednych wobec drugich, czy też kwestia ochrony człowieka przed jego suwerennymi działaniami wymierzonymi przeciwko sobie (eutanazja, samobójstwo, zażywanie narkotyków). Biorąc pod uwagę te oraz inne wątpliwości wokół pojmowania praw i wolności, nietrudno zauważyć, że ich artykulacja oraz realizacja powinna być procesem, w którym uczestniczy wiele podmiotów dążących do wypracowania wspólnego konsensusu.

wolność w ujęciu filozoficznym

wolność pozytywna i negatywna

problem granic ochrony praw człowieka

⁵ Por. tamże, s. 58–59.

⁶ Biegunowo odmienne podejścia do wolności można przytoczyć na przykładzie dwóch nurtów: **indeterministycznego** (np. Demokryt, Epikur, Tomasz z Akwinu, Nietzsche), głoszącego, że człowiek posiada wolną wolę niezależną od czynników zewnętrznych; **deterministycznego** (np. stoicy, Spinoza, Hobbes, Hegel, Marks), negującego możliwość działania wolnej woli, gdyż jest ona zależna od czynników zewnętrznych, takich jak biologia, ekonomia, los itp.

⁷ Por. *Konstytucyjne wolności i prawa w Polsce*, t. I, *Zasady ogólne*, pod red. M. Chmaja, Kraków 2002, s. 11.

Marek Chmaj – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, kierownik Katedry Prawa Publicznego i Praw Człowieka na Wydziale Prawa Uniwersytetu SWPS w Warszawie; specjalista w zakresie prawa konstytucyjnego i administracyjnego; stały ekspert komisji sejmowych i senackich; praktykujący radca prawny, aktywnie działający *pro bono*; członek Rady Fundacji Edukacyjnej Przedsiębiorczości; arbiter w Sądzie Polubownym przy Okręgowej Izbie Radców Prawnych w Warszawie oraz w Sądzie Arbitrażowym przy Konfederacji Lewiatan; autor, współautor i redaktor naukowy ponad 30 publikacji książkowych z zakresu partii politycznych, systemów wyborczych i systemu politycznego Rzeczypospolitej Polskiej.

Wejście w życie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. wniosło do polskiego prawa systemowe uregulowanie kwestii wolności i praw człowieka. Uzupełniając ofertę rynku wydawniczego w tym zakresie, przedstawiamy czytelnikom przede wszystkim problematykę konstytucyjno-ustrojową, a także ukazujemy w sposób przekrojowy system wolności i praw człowieka zawarty w rozdziale II Konstytucji.

Prezentowane opracowanie składa się z ośmiu rozdziałów tworzących komplementarną całość. Omówiono w nich: pojęcie, istotę oraz genezę wolności i praw człowieka, godność jako źródło wolności i praw człowieka, kwestię równości wobec prawa, status obywatela i cudzoziemca w państwie, wszelkie wolności i prawa osobiste, polityczne oraz ekonomiczne, socjalne i kulturalne, a także konstytucyjne środki ochrony wolności i praw.

Książka jest skierowana przede wszystkim do studentów wydziałów prawa oraz nauk politycznych, jak również do wszystkich osób zainteresowanych przedstawianą w niej tematyką.

9788380920965 W03P01

ISBN 978-83-8092-096-5

9 788380 920965

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL

LEX Student
— Prawa